

STANJE MUSLIMANSKIH ŠKOLA U BOSNI I HERCEGOVINI NA POČETKU 1882/1883. ŠKOLSKE GODINE

Jusuf MULIĆ

Uvod

Još uvijek nisu na jedno mjesto prikupljeni i po godinama sređeni podaci o stanju muslimanskih škola u Bosni i Hercegovini u vrijeme austrougarske vladavine. U knjizi Hajrudina Ćurića o muslimanskom školstvu u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske uprave,¹ **koja je štampana u Sarajevu 1982. godine, ima dosta podataka o muslimanskom školstvu (sibjan i iptidaije mektebi, medrese i ruždije), ali su dati za Bosnu i Hercegovinu.**

Kao tipična administrativna država, Austro-Ugarska Monarhija imala je sređene podatke o svim aspektima, pa tako i o školstvu. Značajan dio tih podataka objavljivan je u zvaničnom kalendaru Zemaljske vlade za BiH u Izvještaju o upravi Bosne i Hercegovine. Samo u prvom od njih, koji nosi oznaku 1906. godina, dati su podaci i o stanju muslimanskog školstva u Bosni i Hercegovini na samom početku austrougarske uprave, a u tome i kasnijim godištim, sistematizirani podaci od školske 1900/1901. godine. Međutim, nijedan od pisaca historije muslimanskog školstva nije uložio napor da preuzme podatke iz arhivske građe Zemaljske vlade za BiH koja je uredno pohranjena u Arhivu Bosne i Hercegovine. Pionirski posao na tom planu preduzeo je rahmetli Nijaz Šukrić. On je iz Arhiva BiH do srpsko-crnogorske agresije na Bosnu i Hercegovinu fotokopirao ogromnu građu o muslimanskom školstvu, koja se nalazila u

njegovom radnom kabinetu na Fakultetu islamskih nauka. Ovo mi je prilično poznato jer smo vrlo uspješno saradivali u razmjeni obavještenja, budući da sam krajem osamdesetih godina radio na sakupljanju građe za monografiju "Konjic i njegova okolica u vrijeme austrougarske vladavine".² Koliko mi je poznato, namjera mu je bila da te podatke iskoristi za svoju doktorsku disertaciju. Gdje se prikupljena građa danas nalazi i u kakvom je stanju, nije mi poznato. A bila bi prava šteta da se ne obradi. Podaci o školstvu uopće, pa prema tome i muslimanskom, donošeni su u zvaničnim kalendarima (šematizmima) Zemaljske vlade za BiH koji su izdavani počev od 1906. godine pod naslovom Izvještaj o upravi Bosne i Hercegovine za određenu godinu ili godine (na bosanskom jeziku latinicom i ćirilicom i na njemačkom jeziku),³ u časopisu *Školski vjesnik* i u dvije *Mekteb-i salname*, koje je izdao reisul-ulema Džemaludin-ef. Čaušević za 1908. i 1909. godinu.

Samo radi mogućnosti poređenja sa stanjem u 1882/1883. školskoj godini, ovdje iznosim podatke o stanju muslimanskog školstva na početku austrougarske vladavine. Prema zvaničnim podacima Zemaljske vlade za BiH, na početku austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini je zatečeno 535 muslimanskih škola sa 583 nastavnika. U tome je bilo 449 sibjan-mekteba, sa 23.308 učenika, od kojih 15.948 muških i 7.360 ženskih i 535 muallima (hodža) od kojih 18 ženskih muallima (bula), dok je medresa i ruždija⁴ bilo po 18 sa 48 nastavnika.⁵

Objavljivanje ovih podataka ima dva cilja: prvi, da se iz njih vidi široki prostor Bosne i Hercegovine na kojemu su obitali muslimani i imali svoje vjerske škole i, drugi, da posluže kao izvor obavještenja svima koji budu pisali historiju svojih mjesta ili mikroregija.

Stanje škola na početku 1882/1883. školske godine

Zahvaljujući šifri pod kojom se čuvaju podaci iz ankete Zemaljske vlade za BiH o muslimanskom školstvu na početku 1882/1883. školske godine,⁶ koja je navedena u monografiji o Konjicu, u Arhivu BiH pronašao sam pregled iz te ankete i iz njih preuzeo podatke onako kako su tu navedeni, odnosno po ondašnjim okruzima, kotarima i

naseljenim mjestima osmanske vladavine. Zbirne podatke iz ove ankete objavio je Ljuboje Dustliš, načelnik Školskog odjeljenja ZV za BiH, još 1908. godine.⁷ Tada je u Bosni i Hercegovini bilo 630 sibjan-mekteba, sa 27.679 učenika i 701 muallimom i 42 medrese. Treba imati u vidu da u ovoj anketi podaci nisu prikazani po naseljenim mjestima u svim srezovima, nego zbirno za čitav srez. To je zavisilo od kvaliteta prosvjetnih referenata u pojedinim okruzima. Međutim, i ovakvi podaci danas su zaista dragocjeni.

Sistematski pregled sibjan-mekteba, sa brojem talebei-muallima, po naseljenim mjestima u okviru tadašnjih kotara i okruga na početku 1882/1883. školske godine, dat je u Tabeli 1, a pregled medresa po mjestima u Tabeli 2.

Tabela 1

Broj sibjan-mekteba, talebe i muallima po naseljenim mjestima, kotarevima i okruzima u Bosni i Hercegovini na početku 1882/1883. školske godine

Okrug, kotar i mjesto	Brojno stanje						
	Sibjan-mekteba	Talebe	Muallima				
BANJA LUKA				Prijedor			
				Prijedor	4	305	4
				U 20 seoskih općina	20	1.000	20
				Prnjavor			
				Prnjavor	1	140	1
				U pet sela	5	335	5
				Tešanj			
				Tešanj	5	287	8
				U 10 sela	10	664	11
BANJA LUKA				BIHAĆ			
Banja Luka				Bihac			
Banja Luka-gradski kotar	13	469	14	Bihac	1	26	1
Banja Luka- seoski kotar	8	214	8	U 25 sela	25	693	25
Bosanska Gradiška				Bosanska Krupa			
Bosanska Gradiška	3	182	3	U 25 sela	25	930	25
U četiri seoske općine	4	111	4	Bosanski Petrovac			
Bosanska Kostajnica				Bosanski Petrovac	4	4	190
Bosanska Kostajnica	2	33	2	Bjelaj	1	40	1
U 11 seoskih općina	11	504	11	Havala	1	15	1
Derventa				Kulen-Vakuf	2	80	20
Derventa	6	310	8	Orašac	4	160	4
Dašak	1	31	1	Ostrovica	1	20	1
Dubočac	1	30	1	Tukala	1	20	1
Jakeš	1	100	1	Cazin			
Kalenderovci (turski)	1	15	1	Cazin	2	170	2
Kolibe (turske) i Bos. Brod	2	50	2	U 46 sela	46	3.182	46
Kotorsko	2	110	2	Ključ			
Sjekovac	1	30	1	U 29 sela	29	762	58
Velika	1	64	1				

Sanski Most				Olovo	1	20	1
Sanski Most	2	70	2	Rogatica	4	313	5
Stari Majdan	3	180	3	Visoko			
MOSTAR				Visoko	8	424	9
Bileća				Vareš	1	50	1
Bileća	1	15	1	Višegrad	3	135	4
Gacko				TRAVNIK			
Gacko	1	15	1	Bugojno			
Konjic				Bugojno	1	60	1
Konjic	2	130	3	Begoušac	1	10	1
Bjelimići	1	60	1	Crnice	1	23	1
Gorani	1	1	40	Glavice	1	30	1
Repovci	1	1	25	Karadje	1	23	1
Seonica	1	1	50	Ljubnić	1	18	1
Ljubinje				Poričje	1	22	1
Ljubinje	1	30	1	Vesela	1	30	1
Ljubuški				Donji Vakuf			
Ljubuški	6	315	7	Donji Vakuf	4	135	4
Čapljina	1	35	1	Čehajići	1	30	1
Dretelj	1 25	1		Donji Oborci	1	30	1
Struge	1	30	1	Jemarlić	1	20	1
Vitina	1	25	1	Kopčići	1	20	1
Mostar				Korenići	1	40	1
Mostar	13	719	21	Prusac	2	120	2
Podvelež	1	55	1	Rasovac	1	18	1
	1	45	1	Glamoč			
Nevesinje				Glamoč	1	90	2
Nevesinje	2	60	2	Biličići	1	35	1
Stolac				Draganić	1	23	1
Stolac	8	290	9	Isakovci	1	32	1
Čeljevo	1	14	1	Jakir	1	30	1
Počitelj	1	25	1	Kovačevci	1	30	1
Rečice	1	30	1	Malkočevići	1	40	1
Tasovčići	1	25	1	Mladeškovići	1	40	1
Višići	1	18	1	Vidimlja	1	23	1
Trebinje				Gornji Vakuf			
Trebinje	1	50	1	Gornji Vakuf	2	110	3
Mostači	1	40	1	Bojska	1	30	1
Pridvorci	1	20	1	Gračanica	1	15	1
SARAJEVO				Grnica	1	15	1
Sarajevo				Kupres	1	30	1
Sarajevo	45	2.199	39	Tihomišlja	1	18	1
Čajniče				Voljevac	1	70	1
Čajniče	1	70	1	Voljice	1	20	1
Goražde	1	80	1	Jajce			
Rudo	1	33	1	Jajce	1	25	2
Fojnica				Draičane	1	35	1
Fojnica	1	105	2	Kruščica	1	25	1
Busovača	1	25	1	Ručići	1	35	1
Kreševo	1	22	1	Skender-Vakuf	1	50	1
Kladanj				Staro Selo	1	10	1
Kladanj	1	50	1	Šibsanica-Vakuf	2	80	2
				Vinac	1	20	1

Varcar	1	30	1	Gradišće	1	130	1
Volari	1	28	1	Janjici	1	30	1
Livno				Moščanica	1	100	1
Livno	4	133	4	Orahovica	1	150	1
Golinjevo	1	40	1	Pejska	1	80	1
Podhum	1	20	1	Vranduk	1	100	1
Pušak	1	20	1	Željezno Polje	1	130	1
Šuica	1	20	1	Žepče	3	190	3
Prozor				DONJA TUZLA			
Prozor	1	40	1	Donja Tuzla			
Doljani	1	20	1	Tuzla	9	307	9
Duge	1	30	1	U 52 sela kotara	59	2.262	60
Kopčići	1	30	1	Bijeljina			
Lizoperci	1	30	1	Bijeljina	3	270	4
Sovići	1	20	1	U šest sela kotara	5	370	7
Šcipe	1	30	1	Brčko			
Varvara	1	20	1	Brčko	4	229	6
TRAVNIK				U 22 sela kotara	22	1.340	22
Travnik				Gračanica			
Travnik	7	278	15	Gračanica grad	8	514	10
Goleš Komar	1	20	1	Gračanica selo	1	10	1
Gornje Turbe	1	20	1	Kuljen	1	22	1
Kasapovići	1	10	1	U 22 sela kotara	28	1.469	28
Karaula	1	40	1	Gradačac			
Vitez	1	35	1	Gradačac	2	121	2
ZENICA				U tri sela kotara	3	162	3
Zenica				Maglaj			
Zenica	4	215	5	Maglaj	4	139	8
Briznik	1	40	1	U osam sela kotara	8	146	8
Doglodi	2	100	2	Srebrenica	1	40	1
Gora	1	50	1	Vlasenica			
				Vlasenica	1	50	1
				Nova Kasaba	1	65	1
				Zvornik	6	320	7

Tabela 2

Brojno stanje medresa po mjestima na početku školske
1882/1883. godine

Sarajevo	6	Jajce	1	Brčko	1
Visoko	1	Glamoč	1	Zvornik	1
Fojnica	1	Travnik	3	Gradačac	2
Rogatica	1	Zenica	1	u još tri sela	
Višegrad	1	Cazin	1	Gračanica	2
Čajniče	1	Bihac	1	Bijeljina	1
Mostar	3	Banja Luka	1	u još dva sela	
Konjic	1	Derventa	2	Tuzla nema podataka	
Stolac	1	Tešanj	1	+ u nekom drugom mjestu	
Ljubuški	1	+ još negdje jedna			

Summary

The State of Muslim Schools in Bosnia-Herzegovina At the beginning of 1882/1883 school year

Jusuf Mulić, Ph.D.

The author of this article asserts that all details on the state of Muslim schools in Bosnia-Herzegovina during the time of Austro-Hungarian rule have not yet been collected. Using the code under which data from the B-H State Government census on Muslim schools, organized at the beginning of

1882/1883 school years, are kept, the author was able to find surveys from that census in the B-H Archive and transcribe the original data.

The author prepared a detailed tabular review of the Muslim school system in B-H urban areas, districts and counties during that school year. There were 630 elementary religious schools (sebyan maktab) with total of 27,679 pupils and 701 teachers, and 42 religious junior high schools (madrasah) in whole of B-H.

The article also presents B-H State Government data collected at the beginning of the Austro-Hungarian rule. He found the following: 449 elementary religious schools with total of 23,308 pupils and 535 teachers, and 18 religious junior high schools.

m